

МОРФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА»

Демченко Катерина Олегівна

Аспірант

Національний економічний університет ім. С. Кузнеця,

м. Харків, Україна

kate0074@ukr.net

Вступ. Соціальна безпека є динамічною та багатогранною науковою, економічною, політичною, правовою, освітньою, юридичною, соціальною категорією. З якого боку її не розглядати, вона є життєво важливою. Адже низький рівень соціальної безпеки суспільства визначається слабкою правовою захищеністю його членів, песимістичними перспективами щодо соціальної, трудової та інноваційної активності суспільства, високим рівнем безробіття та бідності, злочинності та нерівності.

Всі ці та безліч інших проблем знецінюють перспективи на успішне майбутнє і людини і суспільства в цілому. Тому питання, пов'язані з розвитком теоретичних положень, розробленням методичних підходів та практичних рекомендацій щодо оцінювання соціальної безпеки є надзвичайно актуальними та своєчасними.

Теоретичний базис питань безпеки у парадигмі соціального розвитку суспільства закладено ученими Махбуб уль-Хаком і А. Сеном та набули подальшого розвитку у працях зарубіжних учених: А. Аткинсона, Дж. Бергман, Н. Воан-Уільямса та ін., в тому числі вітчизняних учених – І. Білоус, Н. Коленда, В. Лугова В., О. Линдюк, В. Скуратівський та ін.

Мета роботи. Незважаючи на достатні здобутки в даній сфері дослідження, все ще залишаються невирішеними питання однозначного чіткого трактування соціальної безпеки більшістю вчених, що підтверджує необхідність подальшого опрацювання та аналізу. Отже, метою даної статті є

визначення сутності поняття «соціальна безпека» та обґрунтування існуючих підходів з використанням морфологічного аналізу.

Матеріали і методи. Для досягнення поставленої мети було застосовано до наявної сукупності визначень поняття «соціальна безпека» метод морфологічного аналізу, особливістю якого є вирішенні поставленого завдання за допомогою виокремлення та комбінування головних структурних компонентів, що, у свою чергу, дозволяє узагальнити та систематизувати різноманітні варіанти й обґрунтувати найбільш доцільні з них. Тож результати першого етапу реалізації морфологічного аналізу подано у табл. 1.

Дослідження визначень зарубіжних і вітчизняних сучасних науковців щодо розуміння терміна «соціальна безпека» дозволив визначити, виокремити, систематизувати і структурувати головні елементи системи досліджуваного поняття – морфологічні ознаки. Залежно від підходу до аналізу тієї чи іншої ознаки досліджуваного поняття здійснено групування ознак у певні блоки, а саме: ключова характеристика поняття, об'єкти, рівень, складові соціальної безпеки, мета та чинники впливу на соціальну безпеку.

Наступним етапом реалізації морфологічного аналізу є формування матриці морфологічних ознак, переліку учених, які досліджували це поняття, та літературних джерел, загальна кількість яких досягла 20. Ідентифікація морфологічної ознаки здійснюється таким чином: якщо в досліджуваній дефініції поняття «соціальна безпека» наявна істотна ознака, то їй присвоюється 1 бал, в іншому випадку бали не присвоюються. На основі підрахунку суми балів певної морфологічної ознаки з множини визначень виокремлено найбільш типові ознаки, тобто ті, що найчастіше вживаються для визначення поняття «соціальна безпека».

Комбінації морфологічних ознак утворюють низку варіантів характеристики поняття «соціальна безпека», за допомогою яких можна визначити міркування щодо сутності цього поняття кожного із досліджуваних наукових джерел. Отже, виокремлено найбільш типові ознаки поняття «соціальна безпека», які наведено нижче.

Таблиця 1

Результати морфологічного аналізу сутності поняття «соціальна безпека»

Морфологічні ознаки	К-сть співпадінь	Морфологічні ознаки	К-сть співпадінь
1. Ключова характеристика		3. Рівень соціальної безпеки	
1.1. Стан:		3.1. Макроекономічний рівень	6
1.1.1. захищеності	12	3.2. Мезоекономічний рівень	5
1.1.1.1. соціальні інтереси	8	3.3. Мікроекономічний рівень	5
1.1.2. життєдіяльності	3	4. Складові соціальної безпеки	
1.1.3. розвитку	1	4.1. Економічна складова	1
1.2. Форма метастабільного стану (умовна стійкість)	2	4.2. Соціальна складова	1
1.3. Результат ефективної соціальної політики	4	4.3. Політична складова	1
1.4. Складова національної безпеки	7	4.4. Духовна складова	1
1.5. Система партнерських відносин	1	5. Мета соціальної безпеки	
1.6. Функція держави	6	5.1. Збереження, ефективна реалізація і розвиток людського потенціалу	5
2. Об'єкт соціальної безпеки		5.2. Забезпечення гідного та якісного рівня життя	4
2.1. Людина	7	5.3. Досягнення соціальної злагоди і цілісності	3
2.2. Особа	4	5.4. Попередження соціальних вибухів, мінімізація впливу ризиків і загроз	3
2.3. Громадянин	1	5.5. Стала соціальна система	2
2.4. Соціальні суб'єкти	1	5.6. Реалізація соціальних інтересів	2
2.5. Соціальні групи	5	5.7. Збереження генофонду, сприятлива демографічна ситуація	2
2.6. Суспільство	7	5.8. Забезпечення населення засобами підтримки в умовах впливу загроз і ризиків	1
2.7. Населення	3	5.9. Задоволення матеріальних та нематеріальних потреб	1
2.8. Система	1	6.1. Втрата чи зниженням доходу внаслідок настання соціальних ризиків	2
2.9. Держава	3	6.2. Стандарти життя нижчі за мінімальний (пороговий) рівень	2
		6.3. Загрози національній безпеці	3

Серед сукупності дефініцій, ключовою характеристикою є бачення соціальної безпеки і як стану захищеності людини чи особи, і як стану захищеності її соціальних інтересів. Серед інших ключових характеристик соціальної безпеки учені виділяють її як складову національної безпеки та як результати ефективної соціальної політики.

Слід зауважити, що функціонування держави і її інститутів здійснюється в історично обумовленому соціальному просторі, і саме існування держави можливо лише у встановлених суспільством умовних порогових межах цього простору. Вихід за межі загрожує існуванню держави, втрати національної цілісності, тому саме у зв'язку з цим, пропонується розглядати соціальну безпеку як головну характеристику національного соціального простору, що дозволяє реалізувати стратегію національної безпеки держави.

Аналізуючи формування визначень соціальної безпеки учених у часі слід зауважити, що ключові характеристики змінюються. Так, П. А. Ляшенко пропонує дещо інше тлумачення безпеки, як «форми метастабільного стану його соціально-економічної системи». Метастабільний стан, або стан умовної стійкості повинен досягатися у результаті флуктуацій параметрів цієї системи. Тобто забезпечення стійкості в умовах переходу від одного стану у інший за умови впливу деструктивних чинників. Таке тлумачення досліджуваного поняття відображає динамічність і розглядається крізь призму розвитку суспільства.

При трактуванні поняття «соціальна безпека» важливе місце займає об'єкт соціальної безпеки, тобто те, (на кого чиниться вплив), що знаходиться під захистом від зовнішніх і внутрішніх загроз. Визначення того чи іншого об'єкта у дефініціях учених пов'язане з виділенням рівнів соціальної безпеки.

Відповідно до визначених об'єктів соціальної безпеки вважаємо за доцільне виділити рівні впливу на них, забезпечення їх соціальних інтересів, убезпечення від негативного впливу деструктивних чинників: макрорівень (соціальна безпека держави і суспільства), мезорівень (соціальна безпека регіону) та мікрорівень (особистісний рівень, або рівень соціальної безпеки працівника). Безперечно, соціальна безпека має системний характер, саме тому рівні соціальної безпеки є взаємопов'язаними та взаємозалежними.

Соціальна безпека на державному рівні – це складова національної безпеки, – загальнодержавна стратегія і напрям у міжнародній політиці, метою якої є досягнення стійкого стану соціального захисту, сталий людський розвиток та

стабільне зростання якості життя населення. Ключові ідеї концепції соціальної безпеки закладено у міжнародних та державних нормативно-правових актах.

У результаті поширення соціальної безпеки, перш за все, на міжнародному рівні – відображення положень концепції у міжнародних документах, розпочалось продовження наукових досліджень концепції соціальної безпеки та практичне втілення розробок у соціальній політиці різних країн світу.

Враховання нерівномірності рівня соціальної безпеки у регіонах є об'єктивною необхідністю та однією із фундаментальних індикаторів формування загальнодержавної стратегії, інструментом для вироблення механізму загальнодержавного управління у соціальній сфері. Диференціація регіонів за рівнем соціальної безпеки обумовлюється існуванням низки чинників: історичних, демографічних, екологічних, економічних, політичних та ін. Існування нерівномірного розподілу регіонів за рівнем соціальної безпеки підвищують доцільність виділення соціальної безпеки регіону, метою якої є визначення пріоритетів, формування і реалізація державної регіональної соціальної політики з урахуванням особливостей регіонального розвитку.

Дослідження рівнів соціальної безпеки дозволило виділити мікрорівень, або особистісний рівень людської безпеки. Саме на особистісному рівні доцільним є поширення соціальної безпеки у галузях науки про людину як індивіда: психології, біології, педагогіці, соціології.

У формуванні соціальної безпеки на мікрорівні підприємство відіграє важливу роль. Підприємства, політика яких орієнтована на персонал, забезпечення його соціальної безпеки та розвиток, є гнучким та конкурентоспроможним. Тож забезпечення соціальної безпеки, активна співпраця керівництва та персоналу має бути стратегічним напрямом діяльності будь-якого підприємства, та має включати безпечні умови праці, можливість освітнього та професійного розвитку працівника тощо. Безперечно, запровадження елементів концепції соціальної безпеки на підприємстві має дещо інший характер, ніж на макрорівні та мезорівні, враховувати необхідно особливості діяльності підприємства, його розмір, фінансові ресурси, можливості тощо.

Стосовно складових соціальної безпеки, частіше за все, науковці їх не визначають розкриваючи зміст і сутність цього поняття, натомість я вважаю, що вони є надзвичайно важливими. Так, В. Скуратівський і О. Линдюк виділяють економічні, політичні, соціальні та духовні складові.

Результати та обговорення. Найбільш популярною визначеною науковцями метою соціальної безпеки виступає збереження, ефективна реалізація і розвиток людського потенціалу; забезпечення гідного та якісного рівня життя; досягнення соціальної злагоди і цілісності; попередження соціальних вибухів, мінімізацію впливу ризиків і загроз. Зокрема, так вважають Білоус І., Коленда Н., Скуратівський В. та Линдюк О.

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок, що людина перебуває у стані соціальної безпеки за умови відсутності або мінімізованого впливу соціальних ризиків і загроз, у разі настання зазначених деструктивних чинників саме механізм державного управління у соціальній сфері покликаний запобігати, протидіяти та мінімізувати вплив таких чинників як на рівні регіону, так і держави.

Висновок. Таким чином, поняття «соціальна безпека» характеризується ученими одночасно і як стан у певний проміжок часу, і як результат державної політики у соціальній сфері, який вимірюється як кількісно, так і якісно. Слід додати, що наявність ідентифікованих та проаналізованих морфологічних ознак соціальної безпеки є свідченням всеохоплюючого характеру досліджуваного поняття. Узагальнення та систематизація існуючих визначень і комбінування морфологічних ознак із досліджуваної проблематики, а також проведений аналіз щодо можливості та доцільності включення визначених ознак з метою формування найбільш повного розкриття змісту та сутності поняття «соціальна безпека» дозволяє автору визначити його як стан захищеності та балансу соціальних інтересів, особи, соціальних груп та суспільства, від негативного впливу дестабілізуючих чинників за якого забезпечується збереження, ефективна реалізація і розвиток людського потенціалу, гідний та якісний рівень життя, а також досягнення соціальної згуртованості та сталості соціальної системи.